

Silhuetti projektorin takaa

Henri Langlois: Kolmesataa vuotta elokuvaa. Alkuteos Trois cents ans de cinéma. Suomeksi toimittanut Peter von Bagh. Suomentajat: Kristiina Haataja, Kirsi Kinnunen ja Sakari Toiviainen. Centre Culturel Francais & Love Kirjat. Jyväskylä 1996. 393 sivua.

“Sanasta elokuva-arkisto tulee välittömästi mieleen valtava takalukossa oleva varasto, jossa lojuu tuhansia elokuvakeloja, persoonaton laitos, jonka olemassaolon tarkoitus on viran puolesta kerätä talteen mahdollisimman suuri määrä elokuvia. Näissä tiloissa vaeltaa korkeintaan yksi sympaattinen hahmo, joka on ehkä joku alempiarvoinen virkamies tai joku pyyteetön ja puolustuskyvytön hullu keräilijä“, kirjoittaa Henri Langlois kuvaten ilmeisen osuvasti samalla itsensä ja nyt käsillä olevan kirjan kuvaileman maailman. Henri Langlois (1912-1977) oli Ranskan elokuva-arkiston perustaja, elokuvaharvinaisuuksien keräilijä ja tallentaja. Ennen kaikkea hänet muistetaan esityssarjakokonaisuuksien ideoijana, jonka esikuva on vaikuttanut kaikkialla maailmassa.

Cahiers du Cinéma -lehden kustantama *Trois cents ans de cinéma* -kirja ilmestyi vuonna 1986. Tarkastelussa oleva suomenkielinen painos on teoksen ensimmäinen käännös maail-

massa. “Kolmesataa vuotta elokuvaa” on kokoelma Langlois’n kirjoittamia käyttötekstejä erillisiin sarjoihin. Harmittavasti kirjassa ei kuitenkaan aina kerota, mistä kukin erillinen teksti on alunperin peräisin.

Vanhan hyvän ajan esseistiikkaa

Kirja jakaantuu viiteen osaan, joista ensimmäinen tekee huiuman katsauksen elokuvauksen kolmeen vuosisataan. Toinen käsittelee Ranskan elokuva-arkiston historiaa, kolmas kansallisen elokuvan syntyä eri maissa, neljäs ranskalaisen elokuvan historiaa ja viides osa kokoaa kirjan loppuun runsaan neljänkymmenen elokuvantekijän muotokuvat. Kirjan lopussa on liitteinä vielä Georges Méliès’n ja Ferdinand Zeccan haastattelut sekä luettelo niistä elokuvista, jotka Langlois tekstejään kirjoittaessaan tiesi tai pikemminkin osassa tapauksista luuli kadonneiksi. Kuten luettelosta voi päätellä, yksi kirja sisältää siis monta aihetta, joista jokaisesta voisi kirjoittaa – ja joista on kirjoitettukin – kirjan.

Suurin osa kirjan teksteistä on peräisin 1950- ja 60-luvuilta. Tämä tosiseikka kertoo omalla tavallaan sen, että niin Ranskassa kuin muuallakin juuri nuo vuosikymmenet olivat kirkkainta elokuvaesseistiikan aikaa.

Asiantuntijaorientoitunut nykyaikamme vaatii pikemminkin tieteellisiä tai ainakin puoliteieteellisiä artikkeleita mielipidevetoisen esseistiikan sijaan. Vanhan hyvän ajan kunnioittamisessa nyt suomennettu käännös onnistuu parhaiten. Samoin se muistuttaa meitä katoamassa olevasta esseistiikan perinteestä, jota olisi mielestäni syytä ilman muuta jatkaa. Van-

haa hyvää aikaa en laita lainausmerkkien sisään, koska uskon, että sellainen on todella joskus ollut. Tämäkin kirja on siitä todistuaaineistona.

Yllättävä käännös

Täytyy oikeastaan kummastella, miten tällainen teos on päässyt suomalaisessa julkaisukoneistossa läpi nykyisessä kustannuspoliittisessa tilanteessa. Kirja ei ole niitä todennäköisimpiä suurmenestyksiä. Tosin tiettyssä ympäristössä siitä saattaa menestys tulla. Se ei edusta muodikasta anglo-amerikkalaista mediatutkimusta eikä edes sen perinnettä. Nimekkeensä perusteella se vaikuttaa jälleen yhdeltä elokuvan satavuotisjuhlatuotteelta, jonka tarkoituksena on osoittaa, että elävä kuva on itse asiassa jo 300 vuotta vanhaa.

Nimeke johtaa kuitenkin harhaan; kirja on paljon muutakin kuin vain suoraviivainen selonteko elokuvan historiasta, ennen kaikkea juuri muuta. Se on mm. oppikirja siitä, miten elokuvaa vaalitaan ja miten tarvittavia muutoksia ja asioita elokuvan vaalimiseksi vaaditaan. Langlois’n tekstit ovat kirpeä muistutus kenelle tahansa nykyajan hiljaa vaikenevalle ja syntäkeottomasti kohtaloonsa alistuvalle elokuvan harrastajalle siitä, millainen on aito filmihullu, tai kuten von Bagh kuvaa Langlois’ta saatesanoissaan, “elokuva rakastaja”.

Saatesanoissaan von Bagh kiteyttää tässäkin esitetyn kummastuksen kirjan julkaisemisesta varsin osuvasti: Hän kuvailee Love Kirjojen toimintatapaa lapsellisen optimistiseksi ja samalla kunnianhimoiseksi. Lapsellinen kunnianhimoisuus on tuottanut suomalaisten ulottu-

ville ellei parhaita, niin ainakin keskeisimpiä elokuvasta kirjoitettuja tekstejä. En kuitenkaan ole samaa mieltä von Baghin kanssa siitä, että elokuva-alan ammattilaiset tai elokuvaa tutkivat pitäisivät tämänkaltaisia julkaisuja turhina. Turhia ne eivät missään tapauksessa ole, kurioositeetteja ehkä aavistuksen verran etenkin nykypäivän julkaisukentässä. Mutta mitä vikaa on kurioositeeteissa? Juuri tämä lievä harvinaisuuden tuntu viehättääkin tässä omalaatuudessa kirjassa.

Tulielun tekstiä

Langlois’n tekstit ovat aluksi kieltämättä perin herkullista luettavaa. “Itse isä Jumala” tai “lohikäärme joka vartioi elokuvan aarteita”, kuten Langlois’ta on kutsuttu, oli itsepäinen ja värikäs kirjoittaja. Kokoelmana Langlois’n tekstit alkavat kuitenkin jossain vaiheessa toistaa itseään. Kirjoittajan tulieluisuus tuntuu lopulta peräti huvittavalta, maneerinomaiselta. Kirja suosii laimeaa, lukemisen jättävää ja uudelleen palaavaa lukutapaa. Langlois’n tekstit kaipaavat ilman muuta sulattelua, pitkiäkin aikoja.

Myös monet yksityiskohtat ja yksittäiset tapahtumat toistuvat tekstistä toiseen. Esimerkiksi Lumièren elokuvien ensiesitys Grand Cafessa esiintyy useaan otteeseen, kun Langlois erinäisissä teksteissä lähtee veltämään elokuvan historian janaa. Se tosiasia, että elokuvauksen 300-vuotishistorian alkuvaihe on päällisin puolin yhtä kuin Ranskan ja monen muunkin maan elokuvahistorian alku, johtaa väistämättä samojen herrojen, elokuvien ja tuotantoyhtiöiden esittelyyn pitkin kirjaa. Tämä seikka tekee kirjasta kaik-

kea muuta kuin intensiivisesti luettavan. Toistolle ei ole alkuperäislaitoksessa tehty mitään. Ranskalaiset toimittajat ovat kunnioittaneet Langlois'n tekstejä. Nyt ne ovat tässä, sellaisenaan. Henri Langlois on tämän kirjan kansien sisällä.

Oma aika unohtui

Kansallista elokuvaa käsittelevässä osassa Langlois esittelee mm. englantilaisen elokuvan. Hän valittelee, ettei brittielokuvaa ole arvostettu tarpeeksi – eivät edes britit itse. Kuitenkin myös hän ohittaa englantilaisen elokuvan muutamalla esimerkillä, vaikka juuri hän olisi voinut tehdä toisin kuin ne muut. Jotain Langlois'n kansallisista mieltymyksistä ja henkilökohtaisista periaatteista kertoo se, että saksalaisen kansallisen elokuvan suhteen hän on perin synkkäkatseinen. Sen jälkeen, kun saksalainen elokuva jättäytyi pois ranskalaisten hinauksesta ja kansallisen teatteritaiteen vaikutus haihtui, mitään kovin häppöistä ei enää syntynyt. Kaikki meni viimeistään pilalle Hitlerin aikana, ja Hitlerin tappion jälkeen Länsi-Saksassa ei enää tapahtunut elokuvan uudistumista. Sen sijaan DDR tuotti laatuelokuvia.

Langlois'n näkökulma ja käsiteltävien elokuvien ja ohjaajien valikoima ovat tämän päivän näkökulmasta vajavaisia. Mutta hän ei olekaan tehnyt yleisesitystä elokuvan historiasta. Täytyy koko ajan muistaa, että kyseessä on joukko käyttötekstejä erilaisiin käyttöyhteyksiin. Kuitenkin esimerkiksi Italian elokuvan yhteydessä jää vaivaamaan se, ettei Langlois käsittele ikään kuin loppuun asti realismin perinnettä. Neorealismi oli hänelle ajassa oleva ilmiö, jota ei tar-

vinnut sen kummemmin selittää. Vain sen tausta kiinnosti Langlois'ta. Jotenkin oudoksuttaa myös se, ettei Ranskan uuden aallon kärkinimien opettaja kirjoittanut mitään uudesta aallosta. No, oikeastaan sekään ei ole ihme; Langlois ei ole tämän kirjan teksteissä kiinnostunut oman aikansa ilmiöistä.

Langlois'n vakaa usko henkilöiden merkitykseen elokuvan historian hahmottumisessa tulee moneen kertaantodistetuksi. Elokuvan historia on yhtä kuin lista nimiä ja henkilöryhmiä. Sen sijaan Langlois ei näytä tunteen minkäänlaista mielenkiintoa elokuvakulttuuriin tai yhteiskuntaan elokuvan ympärillä. Henkilöhistorian lisäksi elokuvan historia on hänelle kasa vielä tallessa olevia ja etenkin kadonneita filmikeloja. Kirja maistuukin paikoitellen vahvasti nitraatille.

Kolmen kääntäjän työ

Kirjaa voidaan tarkastella myös toisella tasolla, nimittäin käännöksenä, joka on kolmen eri kääntäjän käsialaa. Kääntäjien yhteistyö ei ole ollut aivan saumatonta. Joidenkin vierasperäisten sanojen kääntäminen suomeksi on saanut eri kääntäjät päättämään hyvinkin erilaisiin ratkaisuihin.

Esimerkiksi jossain kirjan osassa puhutaan laitteesta nimeltä fenakistoskooppi, kun taas toisaalla esitellään fenakistiskope. Joissain kohdin käännöstyö on horjuvaa: San Pietron aukio Roomassa lienee jotain niinkin yksinkertaista kuin Pyhän Pietarin aukio. Roberto Rossellinin elokuva on toki Roma città aperta eikä suinkaan Roma città libera. Koska elokuvalla on myös suomenkielinen nimi, voidaan varmaankin

puhua elokuvasta Rooma, avoin kaupunki.

Kirjan loppuun olisi kaivannut luetteloa sivuilla mainituista elokuvista, vaikkei alkuperäispainoksessa sellaista olekaan. Etenkin toimittajalle, mutta myös paikoitellen kääntäjillekin tiedoksi: Suomen kielessä taivutetaan Langlois'n ja Langlois'lle eikä Langloisin, Langoisille. Samoin Méliès'lle ja Méliès'stä eikä Mélièsille tai Mélièsistä.

Kolmen kääntäjän tyyllilliset erot ovat vaistottavissa, mutta kääntäjän vaihtuminen ei muodosta tekstissä mitään haitallisen korkeaa tyylikynnystä. Kääntäjien ansioksi täytyy esitetyistä huomautuksista huolimatta lukea se, että tämä varsin mittavan käännöstyön lopputulos onnistuu välittämään Langlois'n persoonallisen tyylin niin muuttumattomana kuin se suinkin on mahdollista. Toisaalta detaljvirheiden viilaaminenkin puolustaa paikkaansa: toistuvat virheet tai epäjohdonmukaisuudet syövät tekstiltä kieltämättä luotettavuutta ja uskottavuutta – tai vähintään ärsyttävät.

Nykyään ei voisi kai liikaa vaatia eurooppalaista, etenkin italialaista ja ranskalaista kirjallisuutta, kun anglo-amerikkalaisen kustannuskoneiston ylivoima on tehnyt Suomessa jo pitkään pahaa jälkeä. Tämä pätee monilla aloilla, mutta erityisesti kulttuurin- ja mediatutkimuksessa. Niin järkyttävää kuin onkin kierrättää eurooppalaisia ilmiöitä, ideoita ja ajatuksia Yhdysvaltojen kautta, sitä ilahduttavampaa on tavata esimerkiksi hyvää ranskalaista kirjallisuutta – vieläpä suomeksi käännettynä.

Ari Kivimäki